

Дудник О.В.
доцент кафедри історії України
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ НА УМАНЩИНІ В РОКИ ГЕТЬМАНАТУ

Встановлено, що 29 квітня 1918 року в Україні відбулася зміна державної влади, генерал П. Скоропадський був проголошений гетьманом України.

За останнє двадцятиріччя в наукових, науково-популярних працях та навчальній літературі чи не найбільше уваги приділяється державності доби Української революції 1917–1921 рр. і місця в ній Української Держави на чолі з гетьманом Павлом Скоропадським.

Перспективним є, на нашу думку, аналіз подій, що мали місце безпосередньо у тогочасних регіонах України, зокрема, в повітах Київської губернії.

Газета «Уманское слово» 3 травня 1918 р. повідомила, що київські події, пов'язані із зміною влади, викликали в усіх установах міста розгубленість. Окремі установи у зв'язку з невизначеною ситуацією припинили роботу. Вітали Гетьманат представники промислових, торгівельних, банківських, кооперативних і сільськогосподарських об'єднань. Про це, зокрема, свідчать заяви «Уманської спілки землевласників», «Уманського торгово-промислового союзу», «Союзу домовласників». Національно-демократичні сили Уманщини засудили прихід П. Скоропадського до влади. Газета «Союз» (Умань) у передовій статті оцінила прихід до влади П. Скоропадського як «державний переворот» [1, с. 3].

На зборах громадськості Умані, присвячених 1-му Травню, на пропозицію соціал-демократів була прийнята резолюція, у якій закликали демократичні організації та населення повіту об'єднатися навколо Центральної Ради, «як єдиної заступниці і представниці інтересів трудового народу» [2, с. 3].

Невдоволення та протести з приводу приходу П. Скоропадського до влади висловлювались на масових мітингах та демонстраціях. 13 травня зі співом революційних пісень на демонстрацію в місті Умані вийшли представники трудових колективів, профспілок та таких партій: «Серпу», Бунду, соціал-демократів, соціалістів-революціонерів. Демонстранти несли плакати із закликами: «Хай живе єдність пролетаріату України!», «Земля трудящим!», «Вічна пам'ять загиблим борцям за свободу!». Окремі учасники демонстрації несли плакати на підтримку Центральної Ради та закликали до скликання Українських установчих зборів.

Промисловці і землевласники Уманщини не тільки вітали гетьмана, але й вимагали від нього враховувати їх позицію у справі державного будівництва, проведенні реформ. «Уманська спілка землевласників» 20 травня 1918 р. направила гетьманському урядові листа, у якому вимагала, щоб він негайно видав «розпорядження щодо переобрання всіх виборних урядових осіб на нових началах», а також наполягала, «щоб в основу виборів було покладено цензові начала, щоб поміщикам і орендарям була негайно повернена їх власність, маєтки, сади, ліси, ставки, майно, хліб і фуражі, щоб власникам було сплачено за все, що зіпсовано і чого не вистачає, а зруйновані або спалені будівлі відбудовано та приведено до ладу» [3 с. 33].

Джерела свідчать, що селянство Уманського повіту негативно поставилося до гетьманського перевороту. Прийшовши до влади, гетьман Павло Скоропадський ліквідував земельні комітети, сформовані при Центральній Раді. На їх місці були створені органи Української Держави – земельні комісії.

Уманську повітову земельну комісію очолював представник Міністерства земельних справ гетьманського уряду Максимчик. До комісій не включали представників безземельних і малоземельних селян. Земельно-ліквідаційна комісія переглядала всі справи, пов'язані з діяльністю колишніх земельних комітетів, земельних відділів, Рад робітничих, селянських депутатів та інших організацій, які діяли у березні 1917-квітні 1918 р. на території Уманщини. Одним із перших подав заяву до Уманської ліквідаційної комісії землевласник Журавський. Він звинувачував селян у пограбуванні майна, що

йому належало в дев'яти селах повіту. Поміщик вимагав, щоб комісія примусила селян повернути майно і відшкодувати йому втрат.

Велике невдоволення у селянства викликала політика Гетьманату, що проводилося в інтересах Німеччини та Австро-Угорщини. Незважаючи на вкрай тяжке, напівголодне становище з продовольством в Україні, 3 червня 1918 року гетьманська влада підписала торгівельну угоду про поставки з нового врожаю до Німеччини і Австро-Угорщини [4, с. 289]. Тільки за 20 днів владними структурами зі станції Умань (з 1 липня по 20 липня 1918 року) німцям було відправлено вантажів: 57382 пуди цукру, муки пшеничної – 837 пудів, крупи гречаної і ячмінної – 1460, жита – 300 пудів [5, с. 3].

Виконуючи вимоги гетьмана, повітові старости Київщини сприяли поверненню колишнім власникам їх майна та землі. І. Мазепа відзначав, що селяни не встигли перебрати до своїх рук панські землі, коли нова влада почала їх відбирати назад поміщикам [6, с. 56]. 22 травня 1918 року Уманський повітовий староста видав наказ про відновлення приватної власності і повернення власникам у повному обсязі їхнього колишнього майна та землі, якими вони володіли до революції. У разі непокори та невиконання цього наказу староста погрожував застосуванням збройної сили, залякував репресіями. 14 липня 1918 року повітовий староста та німецький повітовий комісар обер-лейтенант Ф. Енкефорт, як свідчить газета «Союз», звернулися до селян з вимогою: «Те сельские общества, которые не соберут хлеб или не вовремя соберут хлеб, я накажу высокой контрибуцией...» [7, с. 65, 102]. Такі акції мали здійснювати каральні німецькі загони.

Німецьке військове командування разом із гетьманською адміністрацією запроваджували примусову працю на поміщицьких землях. Окупаційна влада призначала дільничних – «агрономічних офіцерів», які стежили за ходом збору врожаю і примушували селян працювати на поміщиків. У наказі від 22 липня 1918 року повітовий староста вимагав: «На роботу слід виходити о 7 годині ранку і працювати до 7 години вечора» [9, с. 2]. Німецька військова адміністрація своїм розпорядженням від 6 серпня 1918 року заборонила хлібним бюро закуповувати хліб нового врожаю. Ці функції передавалися

різним товариствам, які діяли під контролем німців та австро-угорців. Справа доходила до того, що німецькі вояки в магазинах вилучали товар, особливо предмети першої необхідності, і нічого не платили, або ж платили значно менше встановленої вартості. Спираючись на факти, управління Уманського кооперативного союзу направило 31 липня 1918 року Центральному кооперативному комітету листа, в якому висловило протест проти таких дій німецьких вояків. Правління кооператорів просило повідомити державні структури Української Держави з тим, щоб вони прийняли всі заходи до припинення таких руйнівних дій німецької армії [10, с. 1].

Політика Гетьманату, поведінка німецької окупаційної влади призвели до того, що у повітах та волостях Київщини стали формуватися з селян партизанські загони, які виступали проти повернення землі дореволюційним власникам, проти відновлення поміщицького землеволодіння. Селяни протестували і в зв'язку із антиукраїнськими діями німців. Уманський староста доповідав адміністрації Київської губернії: «В сільських поселеннях Уманського повіту... сильне бродіння серед селян, направлене проти українського уряду і німецької влади» [11, с. 2].

За даними дослідника І. Хміля влітку 1918 р. на території України діяли понад 1 тисяча озброєних селянських загонів та груп, у їх числі і повстанці Уманщини [12, с. 109]. Учасники повстань зазнавали жорстоких репресій. Уманська повітова варта затримувала учасників повстання та невдоволених режимом, передавала німецькій комендатурі, яка, в свою чергу, відправляла їх до військово-польового суду.

Невдоволення і протест з приводу внутрішньої політики уряду Гетьманату проявлялося і в тому, що селяни самостійно усували осіб, які призначалися владою на керівні посади. Уманський староста в серпні 1918 р. визнавав, що в багатьох селах повіту без його відома селяни на своїх сходах зміщують старостів і міняють їх іншими виборними особами.

П. Скоропадський відновив чинність закону Російської імперії про заборону страйків та покарання за їх проведення, а влада дозволила приватним і відомчим підприємствам відступати від вимог про 8-годинний робочий день. Ці

обставини, а також невиконання обіцянки щодо поліпшення правового становища робітників і умов праці, вилились у Всеукраїнський страйк залізничників, доведених до відчаю. Він тривав майже всю другу половину літа 1918 р. і паралізував на цей час залізничний рух. 18 липня 1918 р. робітники і службовці станцій Умань, Христинівка приєдналися до Всеукраїнського страйку залізничників. У вересні робітники-вантажники станцій Поташ і Тальне відмовились вантажити награване німецькими окупантами збіжжя. Страйкували працівники пивоварних заводів, тютюнової і гільзової фабрик [13, с. 2].

Література

1. Союз (Умань). –1918 – №8.
2. Уманское слово (Умань). – 1918 – №88.
3. . Державний архів Черкаської області (ДАЧО) – Ф. Р – 3990 – Оп. 1. – Спр. 79. – 64 с.
4. Історія українського селянства. Нариси. В 2-х томах. – К.: Наукова думка, 2006. –Т. 1. – 632 с.
5. Союз (Умань). –1918 – №95.
6. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917 – 1921. Прага. 1942. – Т. 1. – 212 с.
7. Губа П. І. Українське відродження: Спроба джерелознавчої оцінки вітчизняної преси 1917 – 1920 рр. – Черкаси: ЧДТУ, 2002. – 203 с.
8. Одесская мысль (Одеса). – 1918. – №6.
9. . Уманское слово (Умань). – 1918 – №183.
10. Уманський краєзнавчий музей (УКМ). – . Спр. НДФ. 72/5. – 1 арк.
11. УКМ. – Спр. 1852. – 125 с.
12. Хмель И.В. Аграрное преобразование на Украине. 1917 – 1920 / АН УССР. Ин – т истории. – К.: Наукова думка, 1990. – 216 с.
13. Уманское слово (Умань). – 1918. – №148.